

Ермінако

Науковий щоквартальник
№ 2 (22) (квітень-червень)
Том 2

Київ-Миколаїв
2018

УДК 94+327+930+902/904

Засновник видання:

Науково-дослідний центр «Лукомор'є» Інституту археології НАН України

Зареєстровано як друкований засіб масової інформації (Реєстраційне свідоцтво: КВ № 13415-2299Р)

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України з історичних наук (Наказ МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 року).

Згідно Наказу МОН України № 32 від 15 січня 2018 року журнал віднесено до категорії «В».

Головний редактор: *Олександр Тригуб*

Заступники головного редактора: *Ігор Кривошея*

Відповідальний секретар: *Кирило Горбенко*

Редакційна колегія: Буйських А.В., д.і.н., ст. наук. співр. (Київ, Україна)
Гаврилюк Н.О., д.і.н., ст. наук. співр. (Київ, Україна)
Господаренко О.В., к.і.н., доцент (Миколаїв, Україна)
Гречко Д.С., к.і.н., ст. наук. співр. (Київ, Україна)
Димчик Рафал, доктор історії, ад'юнкт (Познань, Польща)
Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор (Київ, Україна)
Кривошея І.І., д.і.н., професор (Умань, Україна)
Кринко Є.Ф., д.і.н., професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)
Михайлуца М.І., д.і.н., професор (Одеса, Україна)
Панковський В.Б., к.і.н., наук. співр. (Київ, Україна)
Савченко В.А., д.і.н., доцент (Одеса, Миколаїв)
Симоненко О.В., д.і.н., професор (Київ, Україна)
Смирнов І.О., к.і.н., доцент (Миколаїв, Україна)
Тихонов А.К., д.і.н., професор (Володимир, Російська Федерація)
Тодоров І.Я., д.і.н., професор (Ужгород, Україна)
Тробські Мацей, доктор габілітований, професор (Ченстохова, Польща)
Шкляж Й.М., д.і.н., професор (Миколаїв, Україна)

Адреса редакції:

54003, м. Миколаїв, площа Адміралтейська 1, Інститут історії, політології та права МНУ імені В. Сухомлинського, Науково-дослідний центр «Лукомор'є», **E-mail:** alextrigub@ukr.net

Дивіться наші статті на сторінках:

Офіційна сторінка в Інтернеті: <http://www.eminak.mksat.net>

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: <http://nbuv.gov.ua/>

Журнал індексується:

Системою РІНЦ (Російська Федерація) та розміщено у бібліотеці **e-LIBRARY.RU**

Наукометричною системою **Index Copernicus** (Республіка Польща) – ICV 2016: 51.52

Наукометричною базою **Open Academic Journals Index** – Impact Factor OAJI: 0.350

Статті й анотації присутні у міжнародній бібліотечній базі **EBSCO Information Services** (EBSCO, США)

Емінак: науковий щоквартальник. 2018. № 2 (22) (квітень-червень). Т. 2. 159 с.

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою НДЦ «Лукомор'є» (протокол № 6 від 18.06.2018 р.)

Статті подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність фактів, імен і за граматичні та стилістичні помилки.

ISSN 1998-4634

© Автори статей, 2018

© Науково-дослідний центр «Лукомор'є», 2018

* *Емінак* (грец.) – за однією з версій, ім'я скіфського царя, що здійснював владу над Ольвією.

ЗМІСТ

Історія України

Мерімерін Євген Національна революція у контексті протистояння двох світів – православного та мусульманського у другій половині XVII ст. як одна з основних тем народних дум і пісень (на матеріалах тогочасної поетичної творчості)	5
Тютюнджю Мехмет Пам'ятник 1881 року на місці масового поховання турецьких солдатів у Стрижавці (англійською, російською)	14
Грималюк Оксана Благодійна діяльність православного духовенства та громадськості на Волині у XIX – початку XX ст.	22
Кузнець Тетяна Вікарії Київської митрополії XIX – початку XX ст.: спроба узагальненого портрета	27
Бутко Лариса, Маслак Володимир, Василенко Дар'я, Бутко Владислав, Ожема Аліна Історія дерматовенерологічної служби м. Кременчука (1881-1981 рр.) за архівними матеріалами	35
Срібняк Ігор Генерал В. Павленко vs міністра О. Ковалевського: спроба реконструкції конфлікту між двома членами уряду УНР в екзилі (за матеріалами ЦДАВО України та ZNiO)	40
Пуїда Роман Політика умиротворення Українського національно-демократичного об'єднання	46
Гуцало Людмила Національні меншини Житомирщини у період Великого терору	50
Буренков Віктор Дніпропетровська номенклатура у роки Другої світової війни	57
Опацький Ігор Еміграційний період діяльності Петра Куринного	65
Біловус Леся, Іванова Світлана Освітньо-мовний дискурс україномовної періодики діаспори США як чинник збереження національної ідентичності (1947-1990 рр.)	72
Спіркіна Оксана Аматорські творчі колективи навчальних закладів регіону як запорука формування національного відродження Черкаської області у перше десятиріччя незалежності України	77

Всесвітня історія та міжнародні відносини

Петричак Іван Зраджений союзник: польсько-абіссинські відносини у першій половині 1930-х рр.	81
Богданова Тетяна Латиноамериканська політика адміністрації Д. Трампа (2017-2018 рр.)	91

Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Мельник Ірина Єврейське населення Уманського повіту наприкінці XVIII – на початку XX ст.: історіографічний огляд	97
Крот Володимир, Матета Олексій Історія Полтавщини у творчій спадщині Михайла Грушевського	103
Стоберська Надія Обмеження польського землеволодіння у правобережних губерніях: сучасний науковий дискурс	110
Рогожа Марія Кадрова робота персональної управи Генштабу Армії УНР: джерелознавчий аспект	116
Хоменко Владислав Українське село 20-х рр. XX ст. в історіографічних дослідженнях представників Київської школи істориків-аграрників	122
Ухач Василь Сучасна вітчизняна історіографія національно-визвольної боротьби Української повстанської армії (вибрані аспекти)	127

Історія науки і техніки

Грушицька Ірина Становлення та розвиток досліджень з історії науки і техніки в ОНПУ (до 65-річчя від дня народження професора Л.І. Сухотеріної)	132
Німенко Наталія Начерки з історії створення першої археологічної карти України у 20-х роках XX ст.	137
Грушицька Ірина Становлення фотометричних досліджень штучних супутників Землі в Україні	143

Сторінка рецензента

Гоцуляк Віктор Видатний письменник, літературознавець, публіцист, громадський і політичний діяч	149
Турченко Федір, Буренков Віктор «Від Підкарпатської Русі до Закарпатської області»	152
Тригуб Олександр Українська діаспоріана	155

Хроніка наукового життя

Степанчук Юрій Про роботу четвертих «історіографічних студій»	157
---	-----

УДК 97 (477) (092)

ЕМІГРАЦІЙНИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ ПЕТРА КУРІННОГО

Ігор Опацький

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Україна, 20300, Черкаська область, м. Умань, вул. Садова, 2

e-mail: igor.opatskiy@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6786-3295>

Наукова та громадська активність Петра Петровича Курінного (1894-1972) в еміграції – одна з досі маловивчених тем в українській історіографії. Причина цього криється у проблематичності доступу до особових документів і наукових праць П. Курінного. Більшість матеріалів зберігається в особовому архівному фонді вченого в архіві Українського Вільного Університету (далі - УВУ) у Мюнхені та у Музеї-архіві імені Дмитра Антоновича Української вільної академії наук (далі – УВАН) у США. Робота з цими документами недоступна для більшості українських дослідників, що посилює актуальність дослідження.

У своїй розвідці ми маємо намір проаналізувати життєвий шлях П. Курінного в еміграції та висвітлити основні напрямки його наукової та громадської діяльності. Вважаємо науково доцільним також з'ясувати мету й основні завдання діяльності наукових установ, засновником чи активним учасником яких був П. Курінний.

«Еміграційний» період діяльності П. Курінного, як і більшості інших українських інтелектуалів, котрі у силу політичних обставин опинилися в еміграції, малодосліджений. У більшості довідкових видань масштабна діяльність вченого окреслюється кількома тезами про участь у наукових інституціях української діаспори [11]. Однією з найдетальніших розвідок про еміграційний період діяльності відомого археолога є розвідка Л. Пекарської «Петро Курінний: повернення із забуття» в якій автор окреслює масштаби наукової й організаційної діяльності вченого на еміграції: участь у поновленні УВУ, ініціатива створення УВАН, дослідницька діяльність [18].

З початком Другої світової війни П. Курінний залишився в окупованій Україні та працював у наукових установах: науковим консультантом у Музеї-архіві переходової доби та заступником керуючого Музею до- і ранньої історії. У вересні 1943 р. Ріхард Штампфус, як керівник Музею до- і ранньої історії, у зв'язку з наближенням фронту до Дніпра за-

пропонував співробітникам очолюваної ним установи переїхати до Кракова. Там всі, хто погодився на евакуацію, мали б бути у повній безпеці, забезпечені житлом і роботою за фахом. Серед тих, хто погодився на евакуацію були П. Курінний, В. Козловська, Н. Кордиш, В. Шугаєвський [10, с. 250].

Перед відступом з Києва німецька адміністрація вивозила культурні цінності з українських музеїв. Лише з однойменного музею Крайового інституту до- і ранньої історії у Краків було вивезено 6 вагонів археологічних збірок. П. Курінний супроводжував рейс № 06 350 400, що складався з двох вагонів і відправився 7.10.1943 р. з Києва та прибув 14.10.1943 р. до Кракова. Вантаж вагонів складався з археологічних збірок музею та частини бібліотеки Крайового інституту до- і ранньої історії, експонатів Музею українського мистецтва, матеріалів Архітектурно-історичного музею (27 фресок, 1 мозаїка, фотоархів, бібліотека, кресленики й ін.). 6 ящиків картин радянських художників та ящика з географічними картами й атласами [10, с. 307].

Польські музейники Марія Цабальська й ін. згадували, що ешелон зі Сходу прибув на станцію Мидлінкі під Краковом на початку 1944 р. Поїзд з України простояв на запасних коліях станції та довгий час не розвантажувався. За цей час над вмістом вантажу нависла загроза розграбування. У зв'язку з цим супроводжуючі особи вирішили перенести частину колекцій до Краківського музею [8].

Коли Краків з безпечного місця перетворився на прифронтове місто, знову виникла необхідність евакуації культурних цінностей. Супроводжуючи їх П. Курінний з дружиною переїздить до німецького міста Гохштедт на Дунаї. У Баварії їм було призначено кімнату у мансарді міської аптеки. Мрією П. Курінного було об'єднати розкиданих по всій Німеччині українських науковців у діючу наукову установу, в якій діяльність вчених була б вільною від ідеологічних навантажень. Він намітив загальну схему майбутньої організації та навіть

людей, які могли б очолити окремі структурні підрозділи наукової інституції. На початку липня 1945 р. у помешканні Курінних відбулося перше засідання, учасниками якого стали В. Козловська, Н. Кордиш, К. Мощенко, О. Головка, проф. Горняткевич, Б. Безвенгліньський і німецький археолог д-р Грімм. Учасників засідання зацікавив план Курінного і було вирішено негайно розпочати роботу з організації нової наукової установи [18, с. 100].

У пропам'ятній записці П. Курінного для Президії УВАН знаходимо його роз'яснення щодо створення Української вільної академії наук: «Весною року 1945 після закінчення війни в маленькому місті на Дунаї - Hochstadt/Donau (Гохштедт-Донау) у 7 км від міста Ділінгену - опинилася група українських науковців. Вже перед закінченням війни у мене зародилася думка об'єднати українських науковців, розкинутих - як я знав - в чималій кількості по всій Німеччині в діяльну наукову установу. Після капітуляції Німеччини в початку травня 1945 року я відразу засів за розробку цього мого плану. Маючи деякі відомості про наявних в Німеччині науковців, я намітив загальну схему майбутньої організації й навіть людей, які могли б очолити окремі відділи УВАН. Незабаром план мій був вже в загальному готовий і, не маючи ще змоги виїхати з Гохштедту, через відсутність, внаслідок війни, будь-якого сполучення, я скликав науковців, що жили в той час в Гохштедті, на перше засідання. Це було десь в червні або в початку липня 1945 р. В моєму помешканні (мансарда будинку міської аптеки) зібралися: п.п. В. Козловська, Н. Кордиш, К. Мощенко, Ол. Головка, проф. Д. Горняткевич, Б. Безвенгліньський та я. Був навіть присутній німецький археолог д-р Грімм, який через брак сполучення, не міг ще виїхати з Гохштедту. План мій зацікавив науковців, і було вирішено почати роботу (конференції з доповідями) негайно в Гохштедті. [...] Вже десь в липні була влаштована перша наукова конференція з моєю доповіддю про Реймську Євангелію - перші кроки в моїй пізніше детально розробленій темі. Доповідь знайшла відклик і жваво обговорення» [13, с. 32-33].

Вже 16 листопада 1945 р. (за іншими даними 15 листопада) було зібрано перше організаційне засідання УВАН у Німеччині. Його учасниками було 12 осіб, серед яких професори Л. Білецький, В. Міяковський, В. Державин, Л. Чикаленко, В. Шаян та ін. Невдовзі П. Курінним було організовано Товариство

прихильників УВАН, яке збирало кошти для наукових видань. П. Курінний став членом Президії УВАН та її секцій: археології, мистецтвознавства, етнографії, документалістики [3, арк. 8].

Діяльність УВАН у Німеччині знайшла своє відображення і на сторінках американської газети «Свобода». 3-4 квітня 1946 р. відбулася наукова конференція українських мистецтвознавців в Ульмі, яка мала на меті об'єднати науковців, що працюють у галузі мистецтва, літератури, пластики, театру, музики та кіномистецтва. Таким чином, можемо говорити про утворення мистецької секції УВАН (на той час вже існували секції передісторії та ранньої історії, історії та теорії літератури, мовознавства). Поруч з П. Курінним на цій конференції виголосили свої реферати професори В. Державин, В. Січинський, Ол. Повстенко й ін. [23, с. 1]. 6-7 серпня П. Курінний виступив з доповіддю на археологічній конференції УВАН в українському таборі м. Ділінгтон. Учасником цього ж наукового заходу був і О. Повстенко, який оголосив доповідь «Золотоверхий Київ», в якій говорилося про знищені святині Києва [1, с. 5].

У журналі «Фенікс» П. Курінний опублікував культурно-науковий огляд діяльності УВАН, в якому означив мету та завдання діяльності організації, її основні досягнення, а також охарактеризував її структуру. Станом на 1951 р. УВАН у своїй діяльності опиралася на українські науково-дослідні установи, що діяли у різних країнах на підставі місцевого законодавства. Загальна Президія УВАН перебувала при Канадійському відділі, а у США та Німеччині діяли самостійні частини УВАН.

Німецьке відділення (Бюро УВАН) з 1950 р. очолив П. Курінний, а секретарем був В. Дубровський. Структура Німецького відділення складалася з таких Секцій: Історична (голова - проф., др. Б. Крупницький), Археологічна (голова - проф., др. П. Курінний), Етнографічна (голова - проф., др. В. Щербаківський), Класичної Філології (голова - проф., др. А. Коцевалов) Права (голова - проф., др. Ю. Панейко), Економічна (заступник Голови - проф. В. Мартос), Сходознавства (голова - проф., др. В. Державин), Педагогічна (Голова - проф., др. Г. Ващенко).

Окрім секцій у структурі очолюваної П. Курінним установи були Інститути: Вивчення Проблем Східної Європи (Голова - проф. В. Мартос), Краєзнавства (Голова - проф. П. Курінний), Археологічної Технології (Голова - проф. П. Курінний), Археографічний (заступ-

ник голови – проф., др. Н. Полонська).

Структурними одиницями відділення УВАН у Німеччині були Комітет Охорони Пам'яток Української Культури на чужині, Національний депозит особливого довір'я і взаємної допомоги, пресове бюро.

Інформаційними органами УВАН у Німеччині були 2 бюлетені:

1. Бюлетень внутрішнього зв'язку (українською мовою) (циклостилеве видання)

2. Бюлетень зовнішньої наукової інформації Секцій.

Підсумовуючи роботу УВАН П. Курінний наголошував на її особливе значення у боротьбі з денационалізацією України та української діаспори [12, с. 99-102].

Завдячуючи зусиллям УВАН були видано низку важливих для української науки праць, зокрема й праць П. Курінного. В етнографічній серії 1951 р. побачило світ його дослідження «Ідейна основа настінних народних розписів на Гуманщині». У цьому виданні було вміщено альбом з 31 таблицею багатокольорових малюнків, а саме видання присвячено їх Експедиції Єпископові Кир Іванові Бучкові. Під егідою УВАН підготовлено збірник «Палеоліт і мезоліт України». Збірник містив оригінальні дослідження членів УВАН, пов'язані з проблемами походження людини на території України. Окрім публікацій Г. Закревської, М. Міллера, Л. Чекаленка до збірника ввійшли праці П. Курінного «Нотатки про нові палеолітичні знахідки на Україні», «Підсумки дослідів в галузі палеоліту на Україні» та «Бібліографія палеоліту на Україні». Станом на 1951 р. всі праці П. Курінного ще перебували у друці [17, с. 59-59].

УВАН, вважаючи своїм завданням продовження роботи Української академії наук, але без ідеологічного тиску радянської влади, продовжила розпочаті в Україні видання. Саме на еміграції підготовлено другу частину збірника «Трипільська культура на Україні» (перша видана 1927 р. ВУАН). Як до першої, так і до другої частини збірника були включені статті П. Курінного: «Селище в с. Кадівцях на Поділлі у зв'язку з неправдоподібністю стратиграфії Кукутен», «Трипільське селище в Крутобородинцях». У серії Охорони Пам'яток Української Культури було опубліковано працю П. Курінного «Реймська Євангелія» в Аугсбурзі у 1947 р.

1955 р. П. Курінний, як голова Німецького відділення УВАН, мав зустріч з головою Союзу Українок Америки Оленою Лотоцькою (1894-1975). За результатом багатьох зустрічей, уча-

сниками яких окрім П. Курінного були представники інших установ української діаспори у Німеччині, О. Лотоцька констатувала «незавидне економічне положення українських установ та залишенців» і недостатність допомоги з-за океану для його налагодження [14, с. 3].

У зв'язку з еміграцією більшості українських вчених з Німеччини до США та Канади, де українська діаспора була фінансово спроможна підтримувати діяльність наукових і культурних установ, наукове життя УВАН у Німеччині поступово згасало. З погіршенням стану здоров'я П. Курінного діяльність УВАН у Німеччині фактично припинила свою діяльність. Обмежені розміри публікації не дозволяють детально розкрити останні роки діяльності наукової установи, тому вважаємо це завданням найближчого часу.

Ще одна яскрава сторінка у житті П. Курінного на еміграції – співпраця з Українським вільним університетом. У 1945 р. він брав участь у поновленні УВУ. 4 грудня 1945 р. П. Курінний звертається із заявою до історико-філологічного факультету УВУ тоді ще в Аугсбурзі з проханням надати роботу на кафедрі археології. П. Курінний зазначав, що його досвід може стати університету у нагоді при викладанні та проведенні семінару з археології українських земель, історії української археології, допоміжних до археології дисциплін та у виконанні спеціальних дослідницьких завдань при організації самого Університету. До заяви були додано життєпис з переліком основних фахових досягнень [4, арк. 8].

Окрім заяв до Сеньйорату факультету П. Курінний звертався з особистим листом до Вадима Щербаківського в якому дещо ширше та відвертіше пояснив свій стан справ. Заяву до УВУ було написано керуючись такими мотивами:

1) Стати ідейно ближче до УВУ, як справжнього центру української науки, допомогти йому незалежно від матеріальних ауспій; зробити свій внесок у творення високого центру української науки;

2) Знайти засоби до життя на основі фаху, щоб мати змогу видрукувати й опрацювати матеріали з багаторічних експедицій.

Матеріальне становище П. Курінного тоді було складним. Він повідомляв, що «залишився без жодних засобів до існування», що стало перешкодою «зробити те, що я можу, хочу й мушу». Як варіант можливої співпраці з Університетом П. Курінний пропонував тематичні відрядження та проведення експедицій для студентів для здобуття матеріалів, котрі б ста-

ли у нагоді при розв'язанні наукових проблем або ж лягли в основу археологічного кабінету при університеті [4, арк. 9].

У січні 1946 р. В. Щербаківський підготував для філософського факультету УВУ реферат-рецензію на П. Курінного, в якій відзначив вагомий внесок археолога у вивчення минулого України. Відзначивши, що Курінний є автором 22-х публікацій на різні теми у виданнях ВУАН і 20 праць з історії української археології та 7-ми праць з педагогіки, В. Щербаківський повідомив, що всі друковані праці, які особисто йому відомі «цінні і цікаві». Окрім цього П. Курінний вже на еміграції мав 11 праць готових для друку та ще 18, які потребували лишень остаточної обробки. Розмір деяких підготовлених праць – до 10 друкованих аркушів. На основі всіх цих праць В. Щербаківський пропонував факультету прийняти П. Курінного до свого складу як екстраординарного професора кафедри передісторичної археології [4, арк. 11-12]. З 4 лютого 1946 р. – надзвичайний професор УВУ (кафедра Археології України). З лекційного журналу П. Курінного зрозуміло, що у 1947 р. він приїздив з Аугсбурга до УВУ читати курс лекцій з Археології України [5, арк. 1].

У 1949 р. професори УВУ О. Оглоблин, В. Крупицький, Г. Закревська, Н. Полонська-Василенко та В. Щербаківський звернулися до декана філософського факультету із заявою, аби надзвичайного професора УВУ П. Курінного підвищили на «звичайного» професора факультету. Свою пропозицію автори заяви аргументували тим, що опубліковані та підготовлені до друку ґрунтовні наукові праці П. Курінного, важливі та цікаві за змістом і думками наукові доповіді виголошені вченим вже на еміграції, дають підстави підвищити вченого до «звичайного» професора факультету [5, арк. 2].

З метою одержати ступінь доктора з фаху «Археологія України» у 1949 р. П. Курінний надіслав до декана філософського факультету УВУ В. Щербаківського дисертаційну працю «Монументальні пам'ятки Трипільської культури», виконану під керівництвом академіка ВУАН Миколи Біляшівського у 1927 р. Рецензенти цієї праці (Н. Полонська-Василенко та В. Щербаківський) висловилися про неї позитивно, що дало підставу В. Щербаківському, як декану філософського факультету, 7 вересня 1949 р. звернутися до Ректора УВУ з проханням затвердити Петра Курінного у ступені доктора філософії та видати йому відповідний диплом, що й було зроблено у 1950 р. [5, арк. 3-

4].

Окрім наукової та педагогічної роботи в університеті П. Курінний обіймав ще й адміністративні посади: 1952-53 рр. – продекан філософського факультету УВУ (декан Володимир Кубійович); 1967-68 рр. – продекан філософського факультету УВУ (декан Н. Полонська-Василенко).

Серед студентів П. Курінного були: протоієрей Тимофій Міненко – декан афільованої з Манітобським університетом Колегії Св. Андрея, Данило Филипович (під керівництвом П. Курінного виконував наукову роботу «Зброя у Західній Україні (Галичина, Волинь, Буковина та Закарпаття) в її історичному розвитку від палеоліту до Княжої Доби»), Юрій Шумовський (П. Курінний здійснював керівництво його роботою «Le gisement paléolithique de Bargny-Ouest»).

У 1946 р. П. Курінний активно включається до організації та роботи ще однієї наукової установи української еміграції – Науково Дослідного Інституту Української Мартирології (далі – НДУІМ), який було утворено 20.12.1946 р. [3, арк. 83в.]. Ініціаторами створення цієї інституції стали українські політичні в'язні, котрі ціллю своєї роботи визначили збирання, переховування, систематизацію, науково досліджувати, літературно обробляти, публікувати й іншим способом популяризувати матеріали про зусилля та жертви українського народу у процесі боротьби за власну державу від найдавніших часів до наших днів. Для реалізації цієї мети було обрано Дирекцію Інституту, до якої увійшли П. Курінний, О. Оглоблин та ін. Очолив Інститут Олександр Оглоблин. Зрозуміло, що входячи до Дирекції Інституту П. Курінний був безпосереднім учасником розбудови наукової установи [15, с. 3].

1947 р. для популяризації цілей і завдань своєї діяльності Інститут видав брошуру «Завдання української мартирології» на 19 сторінках якої вміщувалися мета діяльності, першочергові завдання, структура установи та методичні рекомендації щодо збору матеріалу. Станом на 1947 р. роботу НДУІМ було зосереджено на таких секціях:

- 1) Української мартирології до кінця XVIII століття.
- 2) Української мартирології на терені Російської імперії XIX-XX ст.
- 3) Української мартирології на терені російської окупації XX ст.
- 4) Української мартирології за Австро-Угорської монархії.
- 5) Української мартирології на західних

українських землях в 1918-1939 рр.

б) Української мартирології за часів німецької окупації 1939-1945 рр.

Результатом діяльності секцій НДІУМ мало стати утворення Архіву-Музею Української Мартирології, де мали бути зібрані документальні та меморіальні матеріали про борців за українську державу. Ще один амбітним завданням було укладання бібліографії української мартирології на всіх українських етнографічних землях та в еміграції [9].

Відомо про організацію та проведення Дирекцією Першої наукової конференції НДІУМ у м. Мюнхен 3 травня 1947 р. [24]. У 1949 р. вченими НДІУМ підготовлено до друку «Збірник сучасної (большевицької) мартирології». На підставі офіційних джерел, радянської статистики, повідомлень у пресі, рішень компартії автори намагалися показати облудливість політики більшовиків. Також до збірника було включено спогади в'язнів різних радянських таборів, список жертв радянського терору в культурі, мистецтві, науці. Однак попри намагання Дирекції Інституту та управи Ліги Українських Політв'язнів знайти матеріальну підтримку для цього видання не вдалося [16, с. 3].

Окремий розділ у професійній діяльності П. Курінного – співпраця з Інститутом вивчення СССР (англ. - Institute for the Study of the USSR). Ця науково-дослідна установа заснована 8 липня 1950 р. як Інститут з вивчення історії та культури СРСР та фінансувалася Американським комітетом визволення від більшовизму й об'єднувала вчених-емігрантів з СРСР, які досліджували актуальні проблеми радянознавства [20]. 15 липня 1954 р. представники українських наукових установ Німеччини скликали прес-конференцію, де оголосили про початок роботи українських вчених у складі Інституту. П. Курінний представляв на цій конференції УВАН, В. Кубійович – НТШ, І. Мірчук – УВУ, Яким Вакуленко – Український техніко-господарський інститут (УТГІ). Окрім них учасниками конференції стали Борис Мартос, Михайло Ветухів та І. Бакало. Зазначимо, що представники української діаспорної преси зустріли це повідомлення з певною пересторогою, адже до 1954 р. у складі Інституту працювали переважно вчені-емігранти з Росії.

Основними мотивами початку співпраці українських науковців з Інститутом стала тривога керівників українських наукових установ (НТШ, УВАН, УВУ, УТГІ) за незадовільний стан української науки в еміграції. Українські науковці прийшли до переконання, що за умов рівності українців з іншими націями в Інсти-

туті могли б приступити до співпраці.

За наполягання українських науковців були внесені зміни до статуту Інституту, згідно з якими він складався з трьох структурних утворень: Наукової Асамблеї («найвище» утворення), Наукової Ради та Дирекції. Станом на 1954 р. Наукова Асамблея складалася з 20 росіян, 13 українців, 3 білорусів, 2 кавказців і 7 представників тюркських народів. За «українською квотою» до складу Наукової Асамблеї увійшли 12 вчених, серед яких П. Курінний, П. Феденко, О. Юрченко, Н. Полонська-Василенко, Є. Головінський, Я. Вакуленко, М. Василів, В. Кубійович, Б. Мартос, І. Мірчук, М. Ветухів.

Під час прес-конференції українські науковці наголосили, що завдання Інституту суто наукові, а не політичні. Документами передбачено, що Інститут є автономною науковою установою, яка подає об'єктивний науковий матеріал з радянознавства. Предметом зацікавленень журналістів на прес-конференції стала мова майбутніх видань, адже до цього в Інституті послуговувалися лише російською мовою. Однак під час переговорів було узгоджено, що український сектор Інституту послуговуватиметься українською мовою і за умови наявності достатньої кількості кваліфікованих наукових матеріалів, можуть видавати власний збірник українською мовою.

На завершення прес-конференції П. Курінний звернувся до журналістів з проханням надати для ініціативи українських науковців у Мюнхені моральну підтримку української громади [19, с. 1, 5]. Як і анонсувалося на прес-конференції, невдовзі було створено Українську редакцію Американського інституту для вивчення історії та культури СРСР. Очолив цю редакцію П. Курінний, і за 10 років, у співпраці з талановитою групою дослідників, було видано 17 томів «Українського збірника». «Український збірник» користувалися увагою української інтелігенції, про що свідчать повідомлення у тогочасній пресі української діаспори [22, с. 1].

У 1965 П. Курінний і ще 11 представників української діаспори підтримують ініціативу Любомира Винара щодо заснування Українського історичного товариства. Товариство було створене з метою координації та стимулювання історичних досліджень у США, Канаді та Європі без огляду на те, до якої наукової установи належить дослідник [7, с. 2].

Не залишалася осторонь уваги П. Курінного і громадська активність. Незважаючи на активну участь у багатьох наукових установах, він

знаходив час і для інших громадських інституцій. Зокрема 1966 р. під час Делегатського з'їзду Української Медично-Харитативної Служби (колишнього Українського Червоного Хреста на чужині) П. Курінного було одногосно обрано до Головної Ради Служби [21, с. 1].

У 1966 р. стан здоров'я П. Курінного погіршився, несподівані та неприємні прояви хвороби позбавили змоги самому залишати помешкання. Лікарі заборонили йому хвилюватися та відвідувати хвилюючі засідання, однак приписаний режим давав змогу працювати вдома над науковими працями. 25 листопада 1972 р., після важкої недуги, невтомний працівник на полі української науки, відійшов у засвіти. Похорони П. Курінного відбулися 28 листопада на цвинтарі Вальдфрідгоф. На похороні були присутні численні делегації української діаспори, Сенат і ректорат, професорська колегія та студентство УВУ [6, арк. 1].

Отже, опинившись у 1943 р. в еміграції П. Курінний продовжував активну наукову та громадську діяльність. З його ініціативи створено та налагоджено роботу УВАН, окрім цього П. Курінний активно співпрацював з іншими науковими установами української діаспори: УВУ, Науково-дослідним інститутом української мартирології, Інститутом з вивчення СРСР та ін. Вчений не залишався осторонь і громадського та культурного життя української діаспори у Німеччині. Вважаємо, що активна діяльність П. Курінного в еміграції заслуговує подальшого вивчення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Археологічна конференція ВУАН // Українські вісті. 1948. Ч. 67 (219). С. 5.
2. Архів Українського Вільного Університету (далі – Архів УВУ). Ф. 2. № 27. 2 арк.
3. Архів УВУ. Ф. 2. № 28. 16 арк.
4. Архів УВУ. Ф. 2. № 30. 14 арк.

5. Архів УВУ. Ф. 2. № 31. 8 арк.
6. Архів УВУ. Ф. 2. № 35. 1 арк.
7. Винар Л. Українське історичне товариство // Свобода. 1970. Ч. 91. С. 2.
8. Гороховський Є. Зустрічний рух: Дві історії про пригоди скарбів культури України й Німеччини у XX столітті // Дзеркало тижня. 2000. № 35. URL: https://dt.ua/SOCIETY/zustrichniy_ruh_dvi_istoriyi_pro_prigodi_skarbiv_kulturi_ukrayini_y_nimechchini_v_hh_stolitti.html
9. Завдання української мартирології. Мюнхен, 1947.
10. Києво-Печерська Лавра у часи Другої світової війни: Дослідження. Документи / Упоряд. Т.М. Себта, Р.І. Качан; Відп. ред. Г.В. Боряк; Ред. кол.: О.О. Маврін, Г.В. Папакін, С.В. Пивоваров, В.М. Піскун. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського; Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. Київ: «Видавель Олег Філюк», 2016. 1200 с.
11. Кот С.І. КУРІННИЙ Петро Петрович // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон-Кю / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2008. С. 522-523.
12. Курінний П. Українська Вільна Академія Наук (УВАН) // Фенікс. 1951. Зошит 2. С. 99-102.
13. Курінний П. Пропамятна записка для Президії УВАН // Українські Наукові Вісті: Інформ.-наук. бюлетень УВАН у Німеччині. Ч. 1-2. Серпень 1970 – січень 1971. С. 32-33.
14. Лотоцька О. В наших центрах в Європі // Свобода. 1955. Ч. 59. С. 3.
15. Оренчук В. На сторожі дослідів української мартирології // Свобода. 1951. Ч. 283. С. 2
16. Оренчук В. Призабуга наукова установа. // Свобода. 1949. Ч. 121. С. 3
17. Орієнтаційний показник видань УВАН // Фенікс. 1951. Зошит 3. С. 57-59.
18. Пекарська Л.В. Петро Курінний: повернення із забуття // Національному музею історії України – 110. Тематичний збірник наукових праць. 2009. Ч. 2. С. 94-105.
19. Про Інститут вивчення СРСР // Свобода. 1954. Ч. 145. С. 1. 5.
20. Рубльов О.С. Інститут з вивчення СРСР // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2005. С. 487.
21. У Мюнхені відбувся делегатський з'їзд Української Медично-Харитативної Служби // Свобода. 1966. Ч. 130. С. 1.
22. «Український збірник» Інституту для вивчення історії та культури СРСР // Свобода. 1955. Ч. 67. С. 1.
23. Українські газети на скитальщині // Свобода. 1946. Ч. 93. С. 1.
24. Янів В. Німецький концентраційний табір. Мюнхен, 1948.

Опацький Ігор Еміграційний період діяльності Петра Курінного

У статті аналізується громадська діяльність і науковий доробок Петра Курінного в еміграції. Показано передумови виїзду П. Курінного до Німеччини, його роботу у наукових осередках української діаспори. На основі аналізу діаспорних видань і документів з особового архівного фонду П. Курінного у Мюнхені автор реконструює основні віхи інтелектуальної біографії вченого. Підкреслено, що відомий вчений-археолог брав участь у поновленні діяльності Українського вільного університету в Мюнхені, став ініціатором створення Української вільної академії наук.

Показано основні напрями діяльності наукових установ, активну участь у роботі яких брав П. Курінний. Висвітлено основні наукові здобутки вченого в еміграції. Аналізується співпраця з Інститутом вивчення СРСР (Institute for the Study of the USSR). Автор підкреслює, що окрім широкомасштабної наукової роботи П. Курінний не залишався осторонь громадської діяльності та брав активну участь у культурному житті української діаспори у Німеччині.

Ключові слова: Петро Курінний, Український вільний університет, Українська вільна академія наук, Німеччина, українська еміграція

Опацкий Игорь Эмиграционный период деятельности Петра Куринного

В статье анализируется общественная деятельность и научный потенциал Петра Куринного в эмиграции. Показаны предпосылки выезда П. Куринного в Германию, его работу в научных центрах украинской диаспоры. На основе анализа диаспорных изданий и документов из личного архивного фонда П. Куринного в Мюнхене автор реконструирует основные вехи интеллектуальной биографии ученого. Подчеркнуто, что известный ученый-археолог принимал участие в возобновлении деятельности Украинского свободного университета в Мюнхене, стал инициатором создания Украинской свободной академии наук.

Анализируются основные направления деятельности научных учреждений, активное участие в работе которых принимал П. Куринной. Освещены основные научные достижения ученого в эмиграции. Анализируется сотрудничество с Институтом изучения СССР (Institute for the Study of the USSR). Автор подчеркивает, что кроме широкомасштабной научной работы П. Куринной не оставался в стороне общественной деятельности и принимал активное участие в культурной жизни украинской диаспоры в Германии.

Ключевые слова: Петр Куринной, Украинский свободный университет, Украинская свободная академия наук, Германия, украинская эмиграция

Opatskiy Ihor The period of Emigration activity by Petro Kurinnyi

Petro Kurinnyi's social activity and scientific work in emigration had been analyzed in the article. The preconditions for the departure of P. Kurinnyi to Germany, his work in the research centers of the Ukrainian diaspora had been shown. On the basis of the analysis of diaspora publications and documents from the personal archival fund of P. Kurinyi in Munich, the author reconstructed the main milestones of the intellectual biography of the scientist. It was emphasized that the famous scientist-archaeologist took part in the renewal of the Ukrainian Free University in Munich, initiated the creation of the Ukrainian Free Academy of Sciences (UVAN). The structure and main publications of the German department of UVAN were described.

The basic directions of scientific establishments' activity where P. Kurinnyi took an active participation, had been shown. The main scientific achievements of the scientist in emigration were highlighted. Collaboration with the Institute for the Study of the USSR had being analyzed. The Ukrainian editorial board of the Institute was headed by P. Kurinnyi and in the course of 10 years, in collaboration with a talented group of researchers, he edited 17 volumes of scientific works entitled «Ukrainian Collection». The scientific path of a scientist in the Ukrainian Free University, administrative positions and main works, prepared by P. Kurinnyi for publication, had been indicated.

The article stated that in 1965 P. Kurinyi and eleven representatives of the Ukrainian diaspora had supported the initiative of Liubomyr Vynar and founded the Ukrainian Historical Society to coordinate and stimulate historical research in the USA, Canada and Europe. The author emphasized that, in addition to the large-scale scientific work, P. Kurinnyi participated in social activities and took an active part in the cultural life of the Ukrainian diaspora in Germany.

Keywords: Petro Kurinnyi, Ukrainian Free University, Ukrainian Free Academy of Sciences, Germany, Ukrainian emigration

Надійшла до редакції 12.06.2018 р.